

♦♦♦ KUMINETZ GÉZA

A szakrális hely és közösség szerepe a pasztorációban*

Az *ecclesia* mint épület és mint közösség

1. BEVEZETÉS

Nekünk, embereknek, nemcsak az anyag, de a szellem világából, az értékek világából származó javakra is szükségünk van. E javakat gyűjti össze, őrzi és közvetíti számunkra a kultúra. Nélküle nem leszünk képesek a kegyelem befogadására, vagyis az egy igaz Istennel való személyes szeretetkapcsolatra.¹ A kultúrának tehát mintegy a betetőződése és szerves egésszé tevője a végső kérdések és válaszok tárháza, a vallás.

Bár Isten, a mi Istenünk mindenütt imádkható Lélekben és Igazságban, szóval, tettel, étellel, mégis a végső Titokkal való kapcsolat, az istendicséret és a hitsorsosokkal való közösség sajátos és kitüntetett helye a templom, a szakrális helyek legszentebbje.² Ebből az adottságából ered különleges helye és szerepe a pasztorációban. A legkitüntetettebb hely, ahol Isten népe ünnepélyes módon találkozik, megvallja hitét s merít erőt mindennapi küzdelmeihez. Mert a vallás gyakorlása elsősorban a szakrálissal való érintkezés, vagyis a kultikus élet és a belőle fakadó erkölcsi élet. A liturgia és a templom ugyanis az Egyház első számú pasztorációs terepe teljes értékű tagjai számára. Éspedig azért, mert

* Bevezető előadás az Esztergom-Budapesti Főegyházmegye és Egyháztörténeti Bizottsága által szervezett, „A katolikus Budapest munkálatai” c. konferencián 2011. március 17-én. Ennek a tanulmányának a létrejöttét az OTKA K 76782 számon támogatta.

¹ Vö. DÁVID, K., *Kereszténység és kultúra* (Budapest 2004) 10-11.

² A liturgia és a kánonjog ma szent helynek azokat a helyeket tekinti, melyek felszenteléssel (*dedicatio ecclesiae*) vagy megáldással (*benedictio constitutiva*) kizárólag az istentiszteletre lettek rendelve. Ezzel szemben istentiszteleti helynek az a hely minősül, mely szintén csakis az istentiszteletre van rendelve, de nem lett felszentelve és megáldva sem. Vö. TRIMELONI, L., *Compendio di liturgia pratica* (Milano 2007) 220.

– ahogy azt Parsch Pius írta – a liturgia élő katekizmus, megélt dogma, megimádkozott erkölcs, Jézussal együtt átélt élet. A templom épülete, berendezési tárgyai, melyeket az Istent dicsőíteni akaró lelkiület alkotott, mintegy szimbiózisban élnek a liturgiával, és részt vállalnak annak összes funkciójából. Szolgálgják az Igét, az imát és az áldozatot. A templom emlékezteti az arra járókat az Isten és Egyháza igazságai keresésének jogára és vallási kötelezettségeire.

Ebben a tanulmányban azokra a kérdésekre keresünk választ, hogy miért épít még ma is az ember templomot; milyen volt és lehet egy katolikus templom; milyen kánoni előírások vannak hatályban a templom építésével, létesítésével, illetve megszüntetésével kapcsolatban; és végül milyen pasztorális jelentősége van a templomnak és a templom építésének.

Mindebből kitűnik, hogy ha nem is közvetlenül a felszentelésből és a klerikusi állapotból ered (hanem tételesen a hivatalhoz tartozó módon) a templomok építésének és gondozásának joga és kötelessége, mégis *quasi* klerikusi jognak és kötelességnek kell azt tekintetni a dolog fontossága miatt. Ez a jog és kötelesség a klerikus részéről a vonatkozó szakismeretek megszerzését és azok lelkiismeretes alkalmazását követeli meg.

2. MIÉRT ÉPÍT AZ EMBER TEMPLOMOT?

Templomot tehát az Istennel találkozni, vele közösségre lépni akaró ember épít, e kapcsolatra lépés, valamint a lelki megújulás szándékát fejezi ki a benne folyó sajátos tevékenység: az ima és az áldozat. De ugyancsak Isten nagyságát hirdeti a templom épületének monumentalitása, minden más épülettől elütő volta, kiemelt művészi gonddal és igényességgel megkomponáltsága és kivitelezettsége. Az építészet és a művészetek története tanúsítja, hogy a templomok mint Isten hajlékai, ahol az ember az istenség jelenlétét tudta, „nemcsak időtálló anyagból épültek, nemcsak lenyűgöző megjelenésűek voltak, hanem csodálatos környezetben és az ember művészi teljesítményének legcsodálatosabb jegyeivel felruházottan léptek az építészettörténet alkotásai közé. ... a történelem útjának mérföldköveit egy-egy jelentős templom jelöli ki. Ezek az

³ Vö. POMEISL, I., *A templom és alkotója*, in SZOTYORI-NAGY Á. (szerk.), *Rationale obsequium. A hatvanéves Rokay Zoltán köszöntése* (Budapest 2008) 313.

⁴ Ezzel a kijelentéssel ugyanakkor nem állítjuk, hogy a logosz, a tudomány analizáló és szintetizáló, oknyomozó tevékenysége másodlagos lenne, hiszen a kereszténység az értelmes meghajlás, a lehető legértelmesebb meghajlás a vallás igazsága és annak forrása, az élő Isten előtt.

épületek viselik leginkább magukon az egyes korok szellemiségének jellegét, illetve az egyes vallásokat követő népek sajátosságait.”³

2.1. A vallás és a művészetek kapcsolata

Mivel a vallás olyan értékekről, igazságokról – egyszóval a hitről – ad hírt, melyeket a legegzaktabban a szimbólumok nyelvén lehet közvetíteni,⁴ ezért a vallások számára magától értetődik a művészetekben rejlő kifejezőkészség segítségül hívása. A művészetek természetes forrásának bizonyul maga szakralitás is. A művészetről ugyanakkor azt is tudnunk kell, hogy az „nem csupán dísz az életnek, hanem ennél sokkal több: élet-megnyilvánulás, lélekkifejezés, azon formák egyike, amelyekben az emberi szellem kiéli magát és megvalósítja ideális törekvéseit”.⁵ Mivel a vallásban, vagy – nevezzük így – a világnézetben, ideológiában épp az egyén és a közösség életfelfogása, életérzése jut kifejezésre, óhatatlanul megjelenik benne a művészet, s nemcsak megjelenik, hanem annak leghathatósabb szócsövévé lesz. A művészetben tehát hatalmas szuggesztív erő van, s a művész „szócsöve a társadalom érzéseinek és életfelfogásának”.⁶ A keresztény művész ebből adódóan a keresztény világfelfogás és a belőle fakadó életérzés szócsöve.

A művészetek őstípusa, kerete az építészet, ami szinte szinonimája az alkotásnak, mely nemcsak keret, hanem „tetre váltott gondolat, az élet formába szökkenése, az emberi törekvések kikristályosodása. Védi a testet, szolgálja a fizikai élet igényeit és egyúttal otthona a léleknek is. ... Falai közé tudja zárni azt a sejtelmet, amelyben a lélek az istenség közelségét érzi. Azért a korok lelke az építészet arculatán rajzolódik ki.”⁷ Ezért is lehet az építészetet ma is a művészetek királynéjának tekinteni.

A művészet tehát nem csak az esztétikum, nem is csak a valóság ábrázolásának, de értékelésének is kifejezési módja-eszköze; ezért állhat a szakralitás szolgálatában, mivel a szentség épp az igazat, a jót, a szépet testesíti meg. Ebben az értelemben az igazi művészet központi témája a szakrális kontempláció és ábrázolása. Ez akkor is igaz, ha a mai művészetek számára nem ez, hanem az esztétikum, vagy csak a pusztá ábrázolás lett a vezérlő elv.⁸

³ Vö. SOMOGYI A., *A modern katolikus művészet* (Budapest 1933) 7.

⁴ Vö. SOMOGYI A., *Vallás és modern művészet* (Szent István Könyvek 46) (Budapest 1927) 35.

⁵ Vö. SOMOGYI (1933) 15.

⁶ Vö. KÁLMÁN P., *Szagrális művészet*, in *Culmen et Fons* (Bibliotheca Liturgica I) (Budapest 2004) 71.

Egy-egy templom építésére szóló megbízás sok nagy művész fantáziáját és alkotókedvét ébresztette fel és termékenyítette meg. Megérezték benne, hogy a művészetek királynéja adja a megbízást és olykor magát az ihletet is. A legnagyobbak nemcsak szakmai kihívásként, tehetségük bizonyítására, hanem hitvallásként láttak a feladathoz. A templom építészetében és berendezésében, illetve rendeltetésszerű használatában minden művész megtalálta a maga helyét: az építész, a festő, a szobrász, az ötvös, a szent ruhák készítője, a zenész, sőt a művészek legkülönlegesebbjei közül a liturgia végzője, a *leiturgosz* és a *rhétor*, az igazhirdető is (legalábbis azok, akik közülük a művészi szintet az odaadás csúcsának tekintették).

A templom alakja, berendezési tárgyai, a benne található művészi alkotások az adott vallás sajátos felfogását, az istenség és az ember kapcsolatának jellegét hordozzák és sugallják, azt, hogy a hívő ember hogyan áll szemben a természetfölöttivel, a misztériummal, hogyan kíván közeledni az istenséghez: az eget kívánja-e lehozni a földre, vagy az embert, önmagát akarja-e fölemelni az égbe.⁹ Sőt, adott vallás különböző korban épített templomai az adott hit korra jellemző sajátos vonásait is felölthetik magukra.

Végeredményben a szent művészetek célja sem más, mint Isten dicsősége és a lelkek üdvössége.¹⁰

3. A KATOLIKUS EGYHÁZ ÉS A MŰVÉSZETEK KAPCSOLATA

A Katolikus Egyház egyetlen művészeti iskolát vagy felfogást sem tett a maga művészetének hivatalos képviselőjévé,¹¹ ám tudatában van annak, hogy nem

⁹ Vö. BÁNHÉGYI B. M., *Ars sacra*, in Cs. VARGA I. (szerk.), *Szent művészet. Tanulmányok az ars sacra köréből* (Budapest 1994) 21.

¹⁰ Vö. RADÓ P., *Enchiridion Liturgicum II* (Romae-Friburgi Brig.–Barcinoe 1961) 1399.

¹¹ Vö. MIHÁLYFI Á., *A nyilvános istentisztelet* (Budapest 1918) 204.

¹² Nagyon találóak Sík Sándor gondolatai a katolicitás szelleméről: „Elhibázott dolog a katolicizmusról, mint irányról beszélni. Irányok, iskolák, pártok, csoportosulások, mozgalmak, stb., rendszerint egy vagy néhány igazságot éreznek a magukénak, illetőleg egy vagy több, az egészből kiválasztott szempont szerint ítélik meg a valóságot. Mindegyik valami a valóságból, de csak együttvéve a valóság. A katolicizmus bizonyos értelemben magában foglalja valamennyit, mint a fehér fény a szivárvány részletszíneit. Nincsen olyan irányzat, amely – ha emberi tartalma van – valahol ne érintkezzék vele, és nincsen olyan irányzat, amely mindenestül kimerítené. Minden, ami emberi, a miénk; semmi, ami csak emberi nem elég nekünk.” Vö. SÍK S., *Kereszténység és irodalom. Válogatott írások* (Vigilia Könyvek) (Budapest 1989) 218. A katolikum tehát nem más vallási hatásokból gyűjti kincseit, hanem mindazt, amiben önmagára ismer, övének tudja.

¹³ Vö. SOMOGYI (1927) 36.

minden művészi felfogás képes és alkalmas üzenetének megértésére és közvetítésére. A katolikus hit alapvetően minden művészeti iskola felfogásában talál olyat, amiben önmagára ismer, és mindegyikben talál olyan vonást, amivel nem tud azonosulni.¹² A művészet is *ancilla* (miként a bölcelet vagy a különböző tudományok), hiszen eszmék és eszmények kutatásának és közvetítésének szolgálatába szegődik; mert „nemcsak hangolja a lelket eszmék, gondolatok és érzések befogadására, hanem hatásának fő titka, hogy a szellemi tartalomnak szemléletes, érzéssel telített kifejezést terem”.¹³ Vagyis a hit titkainak kifejezésében szeretettel szolgál, ami cseppet sem megalázó, mivel a művészet sem független, legfeljebb szabad. Az egyházi tanítóhivatalnak kötelessége tehát olykor ítéletet mondani a művészeti felfogások és a katolikus hit kompatibilitásáról.¹⁴ Az evangélium ugyanis nem szolgál, de mindent a maga szolgálatába állít, totalizál, de nem totalitárius. Ez a totalizáló vonás egyébként minden vallás lényegi elemét kell, hogy képezze. Ami paradox módon mégis inkább toleranciát, mint háborúskodást eredményez az egyes vallások között.¹⁵

A Katolikus Egyház, mihelyt lehetősége adódott rá, a tudomány szolgálata mellett¹⁶ gyorsan igénybe vette a művészetek szolgálatát is, sőt, ma már elmondhatjuk, hogy az egyházművészetek fejlettsége bizonyos fokmérője a hitélet mélységének. Az egyházművészet akkor éri el célját, ha „az alkotáson keresztül a Mindenható közelségét érezteti. Ezért igaz az, hogy a templom a mennyről nyújthat fogalmat. A jó egyházművészet tükre az Istennek, akiről pedig úgy mondja az Írás: Ő a világosság és Őbenne nincs sötétség.”¹⁷ Ezért az Egyház, mivel új üzenet hordozója és közvetítője, előbb vagy utóbb maga fog sajátos művészeti irányt alkotni – amint ezt történelme bizonyítja –, mely kifejezi a kor szellemiségét, helyesebben azt, hogy az adott korban hogyan értelmezi hitét a katolikus ember, és hogyan élük meg hitüket a katolikusok.¹⁸

¹⁴ Ez nagy vonalakban ugyanazt jelenti a tudományra és a művészetre alkalmazva (mindegyiknek súlyos etikai implikációi vannak), amit Dávid Katalin fejteget: „A keresztény egyházak, teológiai, filozófiai, világnézeti, morális alapvetésük szerint, éppen e kettő: a közjó és az etika területén, hivatásukból adódóan, küldetésük, társadalmi felelősségük tudatában kötelesek a politika megítélésére. Lényegüket adják fel, ha ezt elmulasztják. A kereszténység krisztusi küldetése semmilyen megfontolást nem enged e kérdésben. A közjó és az erkölcs, e kettő, amit a politika érint, napra kész választ vár az egyháztól. ... Ez a beleszólás a társadalom életébe, nem teszi a politika részesévé az egyházat.” Vö. DÁVID K., *Kereszténység és kultúra* (Budapest 2004) 52.

¹⁵ Megjegyezzük, hogy a vallásháborúkat nem a vallások mint vallások indították, hanem a politikai erők használták fel galád módon hatalmi céljaik eléréséhez.

¹⁶ Vö. SCHÜTZ A., *A hittudomány jelen fázisa és feladatai*, in *Őrség* (Budapest 1936) 128-129.

¹⁷ Vö. JAJCZAY J., *Mai magyar egyházművészet* (Budapest, é.n.) 13. A katolikus hit értelmezése nem önkényesség a hívek részéről sem, hanem az egyetlen lényegnek az adott kort jobban szolgáló súlypontjainak kikapintása, megfogalmazása és művészi ábrázolása.

¹⁸ Vö. JAJCZAY 11, 13, 14.

Ma ugyan – úgy tűnik – nem beszélhetünk ilyen sajátos irányt mutató egyházművészetről, sem liturgikus művészetről, csak művészetről a liturgiában.¹⁹ Mégis úgy gondoljuk, hogy ha a művészet újra rátalál szakrális gyökereire, találni fog olyan utat, amely minden korábnál eredetibb módon fogja közvetíteni a természet és a kegyelem, az időbeliség és az örökkévalóság, az immanencia és a transzcendencia viszonyát, az ember Isten utáni sóvárgását és vágyának a katolicitásban való beteljesedését.

Ha a művészetek az *aesthetica perennist* keresik és ábrázolják, akkor ez a keresztény szemlélet szerint – mint legfőbb szépség és harmónia – abban az etikai, erkölcsi szépségben mutatkozik meg, ami közvetlenül az Istenre irányul és a véges szépet annak örök forrásához vezeti vissza.²⁰ Ez a szemléletmód megadja a kellő művészeti szabadságot és figyelembe veszi a liturgikus követelményeket is.²¹ A keresztény művészet lényege tehát „nem stílusváltásokból, nem realitásokból, nem allegóriákból és szimbólumokból áll, hanem amiből maga a hit: lélekből, a lélek érintéséből. A folyamat fordított sorrendben megy végbe: nem a szimbólumokból fakad a hit, sugárzik szét, hanem a hit megvalósítása és átélése költözik bele a művészi alkotásokba.”²²

3.1. *Milyen volt és lehet a katolikus templom?*

A kereszténység a kezdetekben nem rendelkezett olyan épülettel, mely önmagában is a vallásos tisztelet tárgya lett volna, szemben a pogány szentélyekkel.²³ Sőt elzárkózott a templomépítéstől, de akkoriban nem is volt abban a helyzetben, hogy ilyen tevékenységet folytasson. E tartózkodásnak a fő oka az volt, hogy „magában Krisztusban látta az Isten Élő Templomát”.²⁴ A szakrális épület tehát „nem tartozik a kereszténység legbelső lényegéhez. ... Amiről nem mondhat le Isten népe, az maga a közösség, a közös összejövétel, hogy Isten szavát hallgassa, közösen imádkozzék, és a megváltó húsvéti misztériumot ünnepelje az eucharishtiában és a többi szentségben. De az ünneplésnek ezt a helyét az újszövetség sohasem nevezi Isten házának, templomnak vagy szentélynek.”²⁵ Az Egyház tehát ott van, ahol Isten népe összegyűlik zarándoklása során.²⁶

¹⁹ Vö. VANYÓ L., *Ars sacra – Ars liturgica a 20. században* (Seminarium Centrale Budapestinense 2) (Budapest 1994) 6-7.

²⁰ Vö. VELICS L., *Vándorelőadásaim az Egyházi művészetről* (Budapest 1912) 9.

²¹ Vö. BOUYER, L., *Építészet és liturgia* (Szeged 2000) 5.

²² Vö. BOZÓKY M., *Eszme és valóság a keresztény művészetben* (Budapest 1974) 56.

²³ Vö. VANYÓ L., *Az ókeresztény művészet szimbólumai* (Budapest 2010) 135.

²⁴ Vö. FARKAS A., *Művészettörténeti vázlatok. Kézirat gyanánt* (Budapest 2001) 41.

Krisztus követői szerint „Isten egyedülálló módon van jelen megtestesült, emberré lett Fiában. Ő tehát az újszövetség temploma. ... Az ősegyház Krisztus titokzatos testének tekinti magát, ezért lehet Isten szent temploma, Isten jelenlétének jele és helye e világban. ... a kőből épített templom csupán jelképe Isten élő templomának, befogadója a Krisztusban eggyé váltak közösségének. ... a templom ... nem azért szent hely, mert Istennek 'lakóhelye', hanem azért, mert a 'szenteknek' vagyis Krisztus és a Szentlélek által Istentől megszentelteknek a háza. A templom tehát csak közvetett értelemben válik szent hellyé. Az épület a maga méltóságát a közösségtől kapja, amely benne ünnepli az eucharisztia áldozatát. ... Ez a szemlélet élesen szembehehelyezkedik az ószövetségi és pogány templomkultuszokkal.”²⁷ Íme ez Krisztus forradalmian új felfogása. Ezért is lehetett ugyanazzal a szóval jelölni később magát a közösséget és azt a helyet, a templomot, ahol a közösség állandó jelleggel összejött, sőt, amit kizárólag az istentisztelet céljára épített.²⁸

Csak később látta meg és valósította meg azt a keresztény szellem, hogy a templom, mint Isten háza és az Evangélium közt nincs ellentmondás, hanem a konnaturalitás elve érvényes. És amikor lehetősége lett, templomot épített, melynek megalkotásában az istentisztelet méltósága és Isten jelenlétének szentsége,²⁹ valamint a hívek aktív részvételének lehetősége mint irányelvek szerepeltek.

Így lett és lesz a katolikus templom is építészetbe öntött teológia, válik az Ószövetségben említett Isten házává és a mennyország kapujává. Ezt a szemléletváltást az eucharisztia kultuszának és a szentek tiszteletének alakulása is jelentősen befolyásolta a késő középkorban.

Röviden tekintsük át most a főbb templomépítészeti stílusokat, melyek az Isten iránti hódolat sajátos kifejezési módjainak tekintendők.³⁰ Itt van mindjárt a római birodalomban készen talált bazilika típusú építkezés, mely nagyon alkalmas volt a keresztény üzenet közvetítésére, mivel axiális tengelye mentén elrendezett térszerkezete sugallja a tudatlannak is a valahonnan valahová, vagyis az e világból az oltár felé sodró tér lendületét, sugallja a profántól a szenthez, e világból az örökkévalóságba való eljutás eszméjét. Ez egy út, amelynek a megtételéhez erőfeszítés, erkölcsi tartás, tanbeli ismeret és közösség

²⁵ VÁRNAGY A., *Liturgia* (Abaliget 1993) 294-295; vö. RATZINGER, J., *A liturgia szelleme* (Budapest 2002) 57.

²⁶ Vö. VANYÓ (2010) 136.

²⁷ CSERHÁTI J. – ESZE T. (főszerk.), *Egyházi épületek és műtárgyak gondozása* (Budapest 1971) 90.

²⁸ Vö. VANYÓ (2010) 137.

²⁹ Vö. SOMOGYI A., *A nyugati templomépítés új irányai és alkotásai*, in *Katolikus Szemle* 49 (1935) 163.

³⁰ Vö. RADÓ P. – RAJECZKY B., *A katolikus liturgia középkorának IV. osztálya számára* (Budapest 1943) 78.

kell.³¹ Itt a keresztény gondolat inkább felfogta a készen talált épület üzenetének hordozására való alkalmasságát, s utána kevésbé törődött az épület alapszerkezetének további alakításával.

A bizánci stílus a bazilika típusú épület átalakításából alakult ki. Itt a tengely nem axiális, hanem függőleges, centrális térrel és fölé épült kupolával, mely inkább a megérkezetséget, a látható és láthatatlan világegyetemet „vonta szimbolikus körébe. A templom a liturgiát, a liturgia a templomot alakította egyetlen harmóniává. A templom épített mikrokozmosz lett. Elv, eszme, világnézet, mentalitás kőből. Öntörvényű, tovább nem fejleszhető alkotás.”³² Úgy tűnik, hogy a keresztény szellem a bizánci stílussal kezdte a maga képére formálni az épület alapstruktúráját is, mivel a keleti vagy az ősi liturgia szelleme erőteljesebben kihatott magára a belső tér kialakítására, és az építkezés alaprajzára is.³³

Itt van aztán a román stílusú templom, mely a monumentalitásnak, az Isten erejének a hordozója: Uram, Te vagy egyedül hatalmas! A gótikus templom, mely az égbe törő lélek nemes lendületét fejezi ki: a *sursum corda* vágyát sugározza; a gótikában „a kereszténység megkapja rejtelmességének mélységét, csodálatosságát”.³⁴ A reneszánsz templomok pedig afféle Isten-sátrak. A barokk és a rokokó³⁵ a mindent túlszárnyalni akaró pompájával hat: amikor a transzcendencia mintegy magába olvasztja az immanenciát.³⁶ A klasszicista és modern templomok a maguk nemes egyszerűségével inkább a bennük lezajló szent cselekményeket helyezik előtérbe.

A ma és a jövő templomának, kifejezve a mai keresztény ember életérzését, amolyan hívogató atyai háznak kell lennie, mely „a sivár mindennapiságból egy más világba vezet, ahol védve érzi magát, ahol bátorítást talál, egyúttal közösséget és erősséget sokszor támadott hitéhez”.³⁷ Kívánatos továbbá, hogy a mai templom amolyan egyházközségi vagy plébániai centrum is legyen egyetlen épületkomplexumként, amire már a keresztény ókorban is volt példa, gondolunk itt a Dura-Europos háztemplom struktúrájára.³⁸ A mai templomépítés fő feladata olyan templomtér kialakítása, amelyben „az imádkozó, az ige

³¹ Vö. NAGYMIHÁLYI G., *Ikonosztáz a múltban és a jelenben*, in CS. VARGA, I. (szerk.), *Szent művészet. Tanulmányok az ars sacra köréből* (Budapest 1994) 61 és 66.

³² Uo. 61.

³³ Vö. BOUYER 42-47.

³⁴ BOZÓKY, M., *Eszme és valóság a keresztény művészetben* (Budapest 1974) 51.

³⁵ Vö. JAJCZAY 14.

³⁶ Noszlopi László úgy látta, szerintünk is helyesen, hogy a barokk szellem központi jellemvonása a hierarchia volt, mely a reneszánsz immanentizmust a transzcendencia túlhangsúlyozásával próbálta orvosolni. Ezért a transzcendenciát megmenteni akarók sikertelen vagy nem szerencsés kísérletének

és az áldozat kenyereből táplálkozó közösség a lehető legbensőségesebb egységben vehet részt a liturgikus cselekményekben”.³⁹ Ezért a mai templom már „nem ’monumentális’ alkotás, nem is öntörvényű emlékmű Isten dicsőségére, hanem a szolgáló, a testvéri közösséget kereső, az evangéliumi szegénységet megvalósító egyházkép visszatükröződése”.⁴⁰

Végeredményben mindegyik stílus kifejezi az egy katolikus hitet, egyik sem lehet idegen tehát tőlünk. Csak ismernünk kell a kor felfogását, művészi ábrázolási módját. Látnunk kell, milyen gazdag a katolikus hit, mely senkitől semmit sem vesz el, hanem mindent magáénak ismer el, amiben önnön lényege szikráját felismeri. Így vagyunk mi, keresztények minden más vallás tanáival, szertartásaival is. Becsülnünk kell és otthonosan kell éreznünk magunkat minden katolikus templomban, legyen az bármilyen stílusban épült; mert valami maradandót fogott meg és fejezett ki a hitünkéből. Nagy pasztorációs feladat ráeszméltetni a ma katolikusát, hogy nem lehet idegen neki a templom (még ha nem is érzi, érezheti magáénak) csak azért, mert régen készült.

A katolikus templom látható módon jelzi a világnak, hogy Krisztus nem titkos társaságot, hanem nagyon is határozott identitással, öntudattal rendelkező alkotmányos társaságot alapított, mely minden népben, minden államban előbb vagy utóbb felveri sátrát és éli békés, örömteli életét. A katolikus templom jelzi, hogy Krisztus személye és üzenete hogyan ihlette meg az ember művészi alkotótehetségét, s hogy miként válhatott ez is a hit megvallásának, az Isten magasztalásának eszközzé. Jó volna, ha ebben a hitvalló művészi munkában ma erőteljesebben érvényesülnének a liturgikus teológiai szempontok, amelyeknek komplex módon kell hatniuk úgy az építészetre, mint a többi művészeti tevékenységre. Mert végeredményben az épület is, a berendezés is a szakrális térnek és időnek, és benne a szent tevékenységnek, a liturgiának az engedelmes szolgálóleánya kell, hogy legyen.⁴¹

Amint „az egyház minden korban a templom épületével, berendezésével, díszítésével tanúságot tett arról, hogyan értelmezi önmagát – ugyanúgy a ma lelkipásztor is a templom épületével, annak karbantartásával, történelmi és

kell tekinteni, de minden kultúrának megvan a maga barokk korszaka. A művészetnek is meg kell tehát találnia a helyes, arányos ábrázolási módot a hit igazságai szerves kapcsolatrendszerének kifejezésére. Vö. NOSZLOPI L., *Világnézetek lélektana* (Budapest 1937) 198-199.

³⁷ VÁRNAGY 311.

³⁸ Vö. uo. 299.

³⁹ CSERHÁTI – ESZE 91.

⁴⁰ Uo. 92.

⁴¹ Vö. AA.VV., *Arte e liturgia. L'arte sacra a trent'anni dal concilio* (Cinisello Balsamo 1993) 229-285.

művészi értékeinek gondozásával, valamint az új igényekhez való alkalmazásával ad tanítást az üdvösség rendjéről. A lelkipásztor tehát nemcsak a vasárnapi szentbeszéddel prédikál, hanem templomával is. Ezért mondhatjuk joggal: a templom gondozása, művészi értékeinek védelme, korszerű elrendezése és tisztán tartása elsőrendű és fontos lelkipásztori feladat.”⁴²

4. A TEMPLOMÉPÍTÉSSEL KAPCSOLATOS ELŐÍRÁSOK A HATÁLYOS KÁNONJOGBAN

4.1. *A templom fogalma (CIC⁴³ 1214. k. és CCEO⁴⁴ 869. k.)*

Templomnak azt az istentiszteleti helyet nevezzük, melyet felszentelés vagy megáldás révén kizárólag erre a célra rendeltek, s ahová minden hívőnek joga van belépni, hogy ott gyakorolják az istentiszteletet, akár főként a hivatalos, akár pedig magán formában.

Ezzel szemben a kápolna olyan istentiszteleti hely, melyet kizárólag erre a célra megáldottak, s ami szemben a templommal, csak a hívek egy meghatározott csoportja számára rendelt, tehát a csoporthoz nem tartozó hívek csak az illető csoport előljárója engedélyével vehetnek ott részt az istentiszteleti cselekményeken.

A templom tehát minden hívőt fogad az istentiszteleten való részvételre, amint Krisztus is minden embert magához hívott, hogy tanuljon Tőle, aki szelíd és alázatos szívű.

4.2. *Templom létesítése*

4.2.1. A megyéspüspök jogköre (CIC 1215. k. és CCEO 870. k.)

A templom építése tehát komoly lelkipásztori feladat, mely összefogja és közösséggé érleli azokat a híveket, akik részt vesznek annak felépítésében.

⁴² CSERHÁTI – ESZE 110. Ugyancsak komoly lelkipásztori feladat mindent távol tartani a templomtól és eltávolítani mindent a templomból, ami izléstelen és értéktelen. Ennek végrehajtása nagy lelkipásztori bölcsességet, tapintatot, erélyt és jó ízlést kívánó feladat. Vö. uo.

⁴³ *Codex Iuris Canonici* (1983).

⁴⁴ *Codex Canonum Ecclesiarum Orientalium* (1990).

A templom adott helyen jelzi a katolikusok jelenlétét, a helyi közösség teológiai és szociológiai értelemben vett teljes kiépültségét.

Templom létesítésén értjük akár a templom felépítését, akár egy már létező épület templommá való kijelölését. Ez nagy jelentőségű esemény egy egyházközség, egy egyházmegye életében. Ez is sejteti, hogy nem dönthet ebben a kérdésben akárki. Természetesen az ötlet, az igény megfogalmazódhat egy személy elméjében, egy csoport, egy közösség tervében. Ilyetén szándékon túl az is szükséges a munkálatok elindításához, hogy a megyéspüspök írásban adja beleegyezését, aki természetesen további feltételekhez kötheti a templom építését, melyek nem lehetnek ellentétesek az egyetemes jog előírásaival. A megyéspüspöknek (eparchiális püspöknek és akik a jog szerint vele egyenlő elbírálásúak) tartja fenn ezt a jogot a Kódex, s nem engedi át azt a helyi ordináriusnak (helyi hierarchának). Nem adhat ilyen beleegyezést az egyházmegyei kormányzó sem, kivéve ha különleges megbízást kapott erre a Szentszéktől⁴⁵ (ha erre szükség lenne, pl. hosszabb széküresedés esetén, egyszerűen kérni kell a Szentszéktől a megfelelő felhatalmazást). Ezért a helynőkök csak különleges felhatalmazás birtokában adhatnak ilyen hozzájárulást. Úgy tűnik a kánon szövegéből, hogy az írásba adás csak a megengedettséghez szükséges feltétel. A fenntartás oka nemcsak az, hogy védje a püspök tekintélyét, hanem inkább az, hogy ezáltal egységesebb módon lehet gondoskodni az egyházmegye területén a templomok arányos elosztásáról.⁴⁶ A püspök dolga figyelemmel kísérni nyája életét. A püspök belátására van bízva tehát a joghatósági területén mindenféle templomépítés elrendelése, engedélyezése (a területén élő szerzetesintézmények számára is!).⁴⁷ A püspök tehát kezdeményezheti is, nemcsak jóváhagyja egy-egy templom építésének tervét.

A templom építése (a kellő engedélyek birtokában) általában az ún. alapkövetéssel mint liturgikus cselekménnyel kezdődik. Ami az ilyen alapkövetéssel megáldását illeti, erről nem rendelkezik az új Kódex (vö. 1917-es CIC 1163. k.). A régi jog szerint ezt a helyi ordinárius szokta végezni, a liturgikus jogban meghatározott módon.⁴⁸ A hatályos jog gyakorlatilag ma a liturgikus törvényekre bízta ezt a kérdést.

⁴⁵ Vö. MOSCONI, M., *Chiesa e chiese: le norme canoniche relative alla costruzione di una nuova chiesa*, in *Quaderni di Diritto Ecclesiale* 13 (2000) 251.

⁴⁶ Itt figyelembe kell venni a népesség alakulását, az egyes közösségek életképességét, zarándokhely létesülésének lehetőségét (gondolunk itt hitelesített jelenésekre, csodás gyógyulások helyszínére), szerzetes intézmény letelepedését, stb.

⁴⁷ Vö. MOSCONI 250-251.

⁴⁸ Vö. uo. 251.

Pasztorális okok miatt a püspöki engedély további feltételeknek van alárendelve: 1) Mielőtt a megyéspüspök hozzájárulását adná a templom létesítéséhez, meg kell hallgatnia a pápi szenátust és a szomszéd templomok igazgatóinak a véleményét (mivel ezek jogai sérülhetnek). A kánon által kért vélemények érvényességi feltételek, akkor is, ha a püspök józan megfontolás után dönthet e vélemények ellenében is.⁴⁹ 2) E vélemények meghallgatása után a püspöknek mérlegelnie kell, hogy az új templom megépítése valóban a lelkek javát szolgálja-e (tehát nemcsak városszépítő, díszítő jellege van), illetve 3) nem hiányoznak-e a templom felépítéséhez és az istentisztelethez szükséges eszközök.

További megfontolandó dolog a püspök számára, ha templomot építtet, hogy annak szolgálatát el kell majd látni, tehát papra lesz szükség.

Templom építése során gondoskodni kell mindazokról az eszközökről, berendezési tárgyairól, amelyek nélkülözhetetlenek a templom rendeltetészerű használatához. Így kell lennie benne: stabil oltárnak, ambónak, *sedilének*, tabernákulumnak, gyóntatószéknek, keresztelőkútnak (plébániatemplomban!).⁵⁰ Ha nem is feltétlenül szükséges, de kívánatos, hogy legyen: sekrestye, orgona, kápolna, harang, kórus és esetleg temető a templom mellett.⁵¹

A Keleti Kódex nem írja elő azt, hogy a püspöknek bizonyos szervek véleményét meg kellene hallgatnia, mielőtt templom építésére engedélyt adna.

A CIC 611. kánonjának 3. pontja szerint ha egy megyéspüspök egy klerikusi szerzetes intézménynek engedélyt adott arra, hogy az egyházmegyéje területén saját házat létesítsen, ez a felhatalmazás *ipso iure* azt is magával hozza, hogy a szerzetes intézménynek saját temploma legyen, ahol gyakorolja a szent szolgálatot. Ám ahhoz, hogy megépíthessék a templomot egy meghatározott helyen, ugyanazon megyéspüspök további engedélyre van szükség.

A templom létesítése nem jár automatikusan azzal, hogy egyúttal jogi személyiséget is kapna. Ez egyáltalán nem indokolt, ha a templom valamely jogi személyhez tartozik (pl. plébánia, szerzetes intézmény).

Plébániatemplom építésekor, mielőtt a püspöktől engedélyt kérnek, szükség van a plébániai pasztorális tanács és a gazdasági tanács véleményének meghallgatására. Vagyoni jogi szempontból – úgy gondoljuk – egy templom építése biztosan rendkívüli vagyongazdálkodási intézkedésnek minősül, így ezen a címen is szükséges a megyéspüspök beleegyezése.

A püspöknek a templomépítés engedélyezése előtt még több más szervet is célszerű meghallgatnia. Így a liturgikus tanácsot, az egyházművészeti tanácsot,

⁴⁹ Vö. uo. 252.

⁵⁰ Vö. uo. 255–258.

a gazdasági tanácsot, ha van erre a célra kinevezett helynök, akkor őt is. A templom megtervezését olyan személyre kell bízni, aki ismeri a templomépítéssel járó teológiai-liturgikus elveket, követelményeket.⁵² További szempont a takarékoság, a felesleges költségek megakadályozása.

A püspök feladata az is, hogy a hívek figyelmét felhívja arra, hogy anyagiilag is járuljanak hozzá a templomépítés költségeihez. Amennyiben a helyi és az egyházmegyei források nem lennének elégségesek, úgy erre a célra különleges gyűjtést rendelhet el a püspök.

4.2.2. A liturgia és az egyházművészet előírásainak és elveinek megtartása (CIC 1216. k.)

Az egyház nagy szabadságot hagy a szent épületek tervezése és építése tekintetében. A II. Vatikáni Zsinat liturgikus rendelkezése szerint: „Az egyház egyetlen művészeti stílust sem tekintett kizárólagosan a sajátjának, hanem alkalmazkodva a népek jellegzetes adottságaihoz és a különféle szertartások igényeihez minden korszak kifejezési formáját befogadta. Így a művészeti alkotásokkal a századok folyamán olyan kincseket hozott létre, amelyeket minden lehető gondoskodással őrizni kell. Korunkban is biztosítani kell az egyházban minden nép és földrész művészeti szabadságát – csak szolgálják megfelelő tisztelettel és kellő megbecsüléssel Isten házáat és a szent szertartásokat –, hogy napjaink művészete a maga remekléseivel csatlakozhasson ahhoz a kórushoz, amelyben elmúlt évszázadok kiváló művészei zengték a katolikus hit magasztalását.” (SC 123.)

A kánon azt írja elő, hogy a templomok építése és felújítása során meg kell tartani a liturgia és az egyházművészet elveit és szabályait, szakértők véleményének kikérésével. Ez az egyházmegyében létesített egyházművészeti és liturgikus bizottságot jelenti. A zsinat további elveket és kritériumokat ad ezzel kapcsolatban: Az ordináriusoknak az igazán szakrális művészeteket kell szorgalmazniuk, s inkább a nemes szépségre, mint az üres pompára törekedjenek. A püspököknek el kell távolítaniuk a templomokból és más szent helyekről az olyan műalkotásokat, melyek ellenkeznek a keresztyén hittel, erkölccsel és jámborsággal, melyek a józan vallásos érzést sértik. A templomok építésénél ügyelni kell arra is, hogy valóban alkalmasak legyenek a liturgikus cselekmények végzésére (SC 124.), továbbá felül kell vizsgálni a templomok méltó és célszerű szerkezetét, az oltárok formáját és építését, a szentségház méltóságát,

⁵¹ Vö. uo. 258-259.

⁵² Vö. uo. 259-261.

elhelyezését és biztonságát, a keresztelőkút alkalmasságát és méltó helyét, a szentek képeit és szobrait, a díszítéseket és a ruházatok használatát (SC 128.).

4.2.3. A templom felszentelése és megáldása (CIC 1217. k. és CCEO 871. k. 1. §)

Ha elkészül a templom, mielőbb fel kell szentelni, vagy legalább megáldani, a liturgikus törvények előírásai szerint. A templom felszentelését úgy kell tekinteni, mint egyfajta keresztséget.⁵³ Természetesen pasztorális okokból a felszentelés vagy megáldás előtt is szabad az épületben liturgikus tevékenységet végezni. Am az alapelv az, hogy ez a felszentelés vagy megáldás után történjék.

A felszentelés minősül a rendes, míg a megáldás a rendkívüli módnak, mellyel a templomot kizárólagosan és tartósan az istentiszteletre rendelik.

A templomokat, különösen a székesegyházakat és a plébániatemplomokat különleges ünnepélyes szertartással kell felszentelni. Nem elegendő az egyszerű megáldás szertartása. A templomszentelés nagy fontosságú liturgikus esemény, a templom „születésnapja”, melyet az évfordulóján meg kell ünnepelni. A felszentelés a felszentelési szertartást és a misét foglalja magában. A felszentelés napját olyan napra célszerű tenni, amikor a hívek számosan részt tudnak venni rajta. Magától értetődik, hogy ez a nap a vasárnap, a törvényhozó mindazonáltal indokoltan tartott néhány napot, amikor tilos templomszentelést végezni. Ezek a napok a következők: a húsvéti szent három nap, karácsony, vízkereszt, mennybemenetel, pünkösöd, hamvazószerda, nagyhét, mindenszentek (templom megáldása ellenben minden nap történhet, kivéve a szent három napot).⁵⁴

A templom- és oltárszentelés szertartáskönyve lehetőséget ad a templomszentelésre két sajátos szituációban: 1) ha egy új templomban az oltár valamilyen oknál fogva még nem lett megáldva (általában a templom és az oltár felszentelése együtt történik, sőt tilos úgy templomot szentelni, hogy az oltár nem szentelik fel), pl. még nem készült el, vagy tönkrement, és újat építenek; 2) ha a templomot jelenösen átépítik, építészeti struktúráját erőteljesen megváltoztatják.⁵⁵

⁵³ Vö. AMENTA, P., *De titulo ecclesiarum de quo in can. 1218. Animadversiones quaedam*, in *Monitor Ecclesiasticus* 125 (2000) 105.

⁵⁴ Vö. MALECHA, P., *Dedicazione e benedizione di una chiesa*, in *Periodica* 91 (2002) 517-518.

⁵⁵ Vö. MALECHA 518-519.

⁵⁶ Vö. AMENTA 100-101.

4.2.4. A templom címe (CIC 1218. k.)

A liturgikus hagyomány szerint minden templomnak van címe (*titulus ecclesiae*). E hagyomány első írásos tanúi az V. századra mennek vissza.⁵⁶ Az első templomokat csak az Úrnak szentelték, úgy is voltak jelölve, hogy *domus Dei*, *dominicum*, *domus dominica* vagy *aula Dei*.⁵⁷ Természetesen minden katolikus templom Istennek van szentelve, akkor is, ha valamely szent tiszteletére történt a felszentelés (*Ecclesia est Deo dicata, in honorem...*).⁵⁸ E cím lehet a Szentháromság vagy annak egyik személye, az Úr valamely titka, Mária valamely titka, angyal neve, szent neve. A régi Kódex szerint (1917-es CIC 1168. k. §3*) boldog neve csak apostoli engedéllyel (*indultum apostolicum*) lehet valamely templom titulusa. Az új Kódex hallgat arról, hogy szükséges-e ma is ehhez apostoli engedély. A kérdés mármost az, hogy ez a hallgatás egyúttal a korábbi kötelezettség megszűntét is jelenti-e. Első pillantásra úgy tűnhet – mivel a törvényhozó már nem követeli meg ezt –, hogy megszűnt a kötelezettség. Ám megfontolandó az, hogy a templom felszentelésekor figyelembe kell venni a liturgikus törvényeket. Ha a liturgikus törvények ezt előírják, akkor marad a kötelezettség, mivel a Kódex kánonjaival nem ellentétes előírásról van szó. Ténylegesen megtalálható ez a rendelkezés a Püspöki szertartáskönyvben (*Caeremoniale Episcoporum*) és az 1984-ben felülvizsgált Római pontifikáléban (*Pontificale Romanum*) is.⁵⁹ További körülmény az, hogy a *Pastor bonus* apostoli rendelkezés 69. cikkelye értelmében az Istentiszteleti Kongregáció illetékes a szent ereklyék tiszteletét engedélyezni, az égi patrónusok tiszteletét megerősíteni. Ezért ha olyan boldogról van szó, akinek a neve még nem szerepel valamely szerzetes intézmény vagy egyházmegye hivatalos kalendáriumában, neve csak akkor használható templomtitulusként, ha a Kongregáció, vagyis a Szentszék ezt engedélyezi.⁶⁰ A Szentségi és Istentiszteleti Kongregáció 1998-ban kiadott egy közleményt a valamely boldog tiszteletére felszentelni kívánt templomokról. E közleményben az áll, hogy azokban az egyházmegyékben, amelyek kalendáriumába törvényesen felvették boldogok neveit is, a megyéspüspök felszentelheti, vagy megáldhatja szentszéki engedély nélkül is a nevezett boldog tiszteletére a templomot.⁶¹

A templom címét általában az alapkövetés letételénél szokták meghatározni, amit a felszentelése után már nem lehet megváltoztatni (a plébánia nevét ellenben

⁵⁷ Vö. MALECHA 524-525.

⁵⁸ Vö. uo. 526.

⁵⁹ Vö. AMENTA 107-108.

⁶⁰ Vö. uo. 108.

⁶¹ Vö. MALECHA 527; MOSCONI 267.

meg szabad változtatni). Ha a templomot felszentelték, a titulusát megváltoztatni csak a Szentszék engedélyével lehetséges, ellenben ha csak megáldották, úgy a cím megváltoztatása a megyéspüspök beleegyezésével történhet.⁶² A cím megváltoztatásához a megyéspüspök akkor járuljon hozzá, ha mindent alaposan megfontolt, és súlyos ok áll fenn.⁶³ A cím egyúttal a templom patrónusát is jelzi (általában egy szentet szoktak választani, de nem tilos többet, ha azok a kalendáriumban együtt vannak említve).⁶⁴ A kánon kifejezetten a felszentelt templom címének megváltoztathatatlanságáról beszél, így nem rendelkezik a csupán megáldott templom címe megváltoztathatóságáról. Elvileg két értelmezési lehetőség kínálkozik: vagy érvényes az analógia a megáldott templomra, a megáldott kápolnára is, vagy pedig a szabadság elve érvényesül. Ám a fentebbiekben már láttuk, hogy nem az analógia, hanem a szabadság elvét kell alkalmazni a hatályos jogszabályok értelmében.

Ismeretes, hogy a templom felszentelése után okmányt kell készíteni a felszentelés megtörténtéről. A szerzők vitatkoznak azon, hogy e dokumentumnak vajon milyen jogi természete van, hogy ti. bizonyító vagy a felszentelés számára konstitutív jellegű-e. Megalapozottabbnak látszik az a vélemény, mely szerint a felszentelésről készült okmány (mint egyházi közokirat) inkább bizonyító jellegű, mivel maga a felszentelő rítus, szertartás az, ami a felszentelést létesíti.⁶⁵

A templom felszentelését évente meg kell ünnepelni. Ezen a napon a *basilica minor*okban, a székesegyházakban, a konkatedrálisokban (társszékesegyház), a kegyhelyeken és a plébániatemplomokban teljes búcsút lehet nyerni.⁶⁶

A templom címével kapcsolatosan további megjegyzésre méltó, hogy ez a cím nem szükségképpen azonos egy-egy plébánia nevével, amelyet a plébánia patrónusáról, többnyire valamelyik szentről kap.⁶⁷ Gondolhatunk arra is, hogy adott plébániához több templom is tartozhat, melyek különböző titulust viselnek. Ennek a jövőben jelentősége lehet, ha egy-egy egyházmegye közigazgatási egységeinek újrendezése szükségessé válik. Nem biztos, hogy célszerű az egyes plébániákat oldallagos módon ellátni, hanem az egységesebb és hatékonyabb lelkipásztori ellátás érdekében egységesíteni kellene azokat. Továbbá a plébániatemplom sem keverendő össze magával a plébániával, mivel a plébánia mint olyan, kánonjogilag nem minősül szent helynek (hiszen a plébánia a krisztushívők állandó jelleggel megalapított közössége valamely területen), ellenben a plébániatemplom kiváló módon birtokolja e jelleget.⁶⁸ A plébánia-

⁶² Vö. MALECHA 528.

⁶³ Vö. MOSCONI 266.

⁶⁴ Vö. MALECHA 527.

⁶⁵ Vö. AMENTA 103.

templom a plébániának mint jogi személynek a központi istentiszteleti helye. A plébánia egyéb templomait filiális templomnak szoktuk nevezni, míg magát a plébániatemplomot *mater ecclesiának*.

4.2.5. Egyéb előírások

2.2.5.1. Az istentisztelet gyakorlása (CIC 1219. k.)

A templom felszentelése sajátos jogi következményekkel jár, a hely jogi természeté megváltozik, szent hely lesz belőle, amit csakis istentiszteleti célokra szabad használni. További jogi hatás, hogy a templomban az egyház szabadon gyakorolhatja tanító, megszentelő és kormányzati hatalmát.⁶⁹

A törvényesen felszentelt vagy megáldott templomban minden istentiszteleti cselekmény végezhető, tiszteletben tartva a plébániai, az esetleges privilégiumból származó, valamint a törvényes jogszokásból eredő jogokat.

A plébániai jogokat jelzi az 530. kánon, jelölve a plébánosra speciális módon tartozó funkciókat. Figyelembe kell venni még az 558., 559. és 560. kánonok előírásait is.

4.2.5.2. Isten házána gondozása (CIC 1220. k. és CCEO 872. k.)

A templom Isten háza. Szent jellege sajátos tiszteletet kíván. E tisztelet azt jelenti, hogy egyrészt mindent el kell kerülni, ami ellentétes a hely szentségével, másrészt pedig meg kell tartani a tisztaságot, a rendet, az ékességet. Ez a tiszteletadás kötelez minden hívőt vagy mindenkit, aki a templomba belép, ám sajátosan azokat a személyeket, akik gondját viselik a templomnak (plébános, templomigazgató).

Mivel a templomokban lehetnek szent és értékes tárgyak, ezek különleges védelmet és őrzést kívánnak. A kánon előírása szerint a szokásos módszereket és biztonsági eszközöket kell alkalmazni.

4.2.5.3. A templomokba való belépés (CIC 1221. k.)

A templom *per definitionem* olyan szent hely, mely nyitva áll minden hívőnek, és minden hívőnek joga van arra, hogy oda szabadon és ingyenesen belépjen a szent szertartások idejére a szertartáson való részvétel céljából.

További előírás, hogy az a templom, ahol az Eucharisziát őrzik, naponta legalább néhány órára legyen nyitva abból a célból, hogy a hívők szentség-

⁶⁶ Vö. MALECHA 528.

⁶⁷ Vö. AMENTA 104.

⁶⁸ Vö. uo.

⁶⁹ Vö. MALECHA 522-523.

látogatást végezhessenek (937. k.). Ilyen esetben szintén ingyenesnek kell lennie a belépésnek. A templom ilyen értelemben a magán istentisztelet számára is kiválóan alkalmas hely.

Ezen időn túl a belépést a templom látogatási, nyitvatartási rendje határozza meg. Ennek a rendnek a meghatározása a templomigazgató belátására van bízva, akinek ezt a megyéspüspök által adott direktívák szerint kell elkészítenie. Nem kizárt belépési díj szedése, mivel a templom tisztaságát fenn kell tartani, vagy különleges körülmények állnak fenn, pl. művészeti kiállítás, hangverseny (vö. 560. és 937. kk.). Ám a templom kizárólagosan turisztikai célra való használata lényegében mond ellent a templom rendeltetésének, szent jellegének. Ha egy templom nagy művészi értékű és sokan látogatják, vagy jóllehet sürgősen rászorulna, de nem lehet restaurálni, a megyéspüspök közönséges használatba adhatja. Mielőtt az erről szóló határozatot meghozná, meg kell kérdeznie a papi szenátust, és meg kell kapnia azok beleegyezését, akiknek jogaik vannak az épület felett, valamint figyelembe kell vennie a lelkek javát.⁷⁰

4.2.5.4. Templom profán használatba adása (CIC 1222. k. és CCEO 873. k. 1. §)

Az 1212. kánon beszél egy szent hely felszenteltsége, illetve megáldottsága elvesztéséről. Az 1222. kánon ellenben arról rendelkezik, hogy egy szent hely mikor kerülhet profán, közönséges használatba. Két lehetőséget vesz tekintetbe a kánon szövege: 1) Ha a templom jelentősen romba dőlt, és nincs remény arra, hogy istentiszteleti célra lehessen használni, mert hiányoznak a helyreállításához szükséges eszközök. Ebben az esetben a megyéspüspök határozatban elrendelheti (lehetősége van rá, nincs erre kötelezve!) közönséges használatba adását. Ezzel a püspöki rendelkezéssel a templom elveszíti felszenteltségét vagy megáldott, vagyis szent hely voltát. Eladható, bérbe adható, egyéb célokra is használható, feltéve, hogy használata nem minősül szennyes használatnak. Szennyes célnak minősül a táncteremként, piacként, étteremként, valamint színházként való használat. Ám plébániai moziként funkcionálhat, vagy egyházmegyei, plébániai közösségi teremként, vagy egyházművészeti múzeumként. 2) Ha az épület nem romos ugyan, de egyéb súlyos okok szólnak amellett, hogy az adott templomot ne használják istentiszteleti célokra, akkor szintén a megyéspüspök az illetékes arra, hogy átadja profán használatba (mely szintén nem lehet szennyes használat). E határozat kiadása előtt a megyéspüspöknek meg kell hallgatnia a papi szenátust (jelen esetben dönthet

⁷⁰ Vö. MOSCA, V., *I luoghi e i tempi sacri*, in AA.VV., *La funzione di santificare della Chiesa* (Quaderni di Mendola 2) (Milano 1995) 205.

a papi szenátus véleménye ellenére, feltéve, hogy meghallgatta a testületet), továbbá meg kell szereznie azok beleegyezését, akiknek törvényes jogaik vannak a templom felett (tehát ha e természetes vagy jogi személyek nem egyeznek bele, érvénytelen a határozat). Továbbá arról is meg kell győződnie, hogy a tervezett rendelkezés a lelkek javának nem okoz-e károkat.

4.2.5.5. További, a templomokat érintő előírások

A templomokra vonatkozó további kánoni előírások a következők: 1. A templomok fix oltára (1235. k. 2. §) 2. A templom és a kápolna, mint a keresztelés sajátos helye (857. k.) 3. Káptalanhoz tartozó templom: székes vagy társas (503. k.) és káptalani és plébániai együtt (510. k.) 4. Székesegyház: a szent rendek kiszolgáltatása (1011. k. 1. §), püspöktemetés (1178. k.) 5. Plébánia-templom: keresztelés és keresztkút (857. k. 2. §), házasságkötés (1118. k.), temetés (1177. k.) 6. Templomigazgatóság (556-563. kk.) 7. A templom mint a bérálás kiszolgáltatásának sajátos helye (881. k.) 8. A templom és a kápolna, mint a szentségi gyónás sajátos helye (964. k.) 9. Szentképek a templomokban (1188. k.) 10. Világi krisztushívők prédikációja templomokban és kápolnában (766. k.) 11. A templomigazgatók (556-563. kk.) 12. Halottak eltemetése a templomokban (1242. k.) 13. Könyvek, újságok eladása templomokban és kápolnában (827. k. 4. §) 14. Az esperes kötelezettsége (555. k. 1. § 3.) 15. A megyéspüspök kánoni látogatása (683. k. 1. §).

5. BEFEJEZÉS

A keresztény felfogásban a szent hely fogalma Krisztus tanításának megfelelően egészen sajátos. Krisztus Urunk óta a szent és a profán nem különülhet el úgy, mint korábban. Mégis, azok a helyek minősülnek a szó kánonjogi értelmében szenteknek, melyeket a felszentelés vagy a megáldás liturgikus szertartása révén kizárólagosan az istentiszteletre rendeltek. Ilyen hely lehet a temető, a templom vagy a kápolna, melyek az illetékes hatóság rendelete révén elveszíthetik illetően minőségüket, a keresztény szakrális hely sajátos felfogásának megfelelően.

Miként a liturgiának is megvan a maga nevelő hatása,⁷¹ hasonlóan a művészen megépített templomnak is van kisugárzása, nagy a nevelő ereje. A templom

⁷¹ Vö. BUSANI, G., *La risorsa educativa della liturgia. Ordo communionis*, in *Rivista Liturgica* 98 (2011) 255-270 és CATELLA, A., *La dimensione educativa della liturgia*, in *Rivista Liturgica* 98 (2011) 209-215.

végeredményben úgy is tekinthető, mint a missziós parancs betöltésének művészi módja. Kifejezi a közösséget, a vallási hovatartozást.⁷² A templomok minden embert várnak, főként az Egyház nyilvános istentiszteletére.

Régi templomaink nagy kulturális és szakrális értékeket hordoznak, ezért kellő védelemben részesítendőök, hiszen így lehetnek a régi kor hírnökei, az életünk tanítómesterei, az igazság fényei; míg az új templomoknak a mai ember vallási szükségleteihez igazodva kell megépülniük, olyan helyeken, ahol összegyűjthetik a környék keresztényeit.

Templomaink tehát a puszta épületükkel is hirdetik a hitet, összegyűjtik Isten népét, s mindaddig, amíg barbárok le nem rombolják azokat, amíg szabadon folyhat bennük a liturgia, addig bármily nehézségekkel kell is szembenéznünk, alapvetően rendelkezésünkre áll a legfőbb pasztorációs terepünk. Mert a templom (*ecclesia ut aedificium, seu Domus Dei*) és benne a liturgia (*ecclesia ut actio sacra fidelium*) minden időben élő katekizmus, megélt dogma, megimádkozott erkölcs, Jézussal együtt átélt élet.

⁷² Vö. SEQUERI, P., *Lo spazio della celebrazione*, in *Rivista Liturgica* 98 (2011) 70.